Երբ սկսվեցան վիճաբանութիւնները ձայնաւոր Զուբալովի մի քանի հարցեր առաջարկեց վիրաքննող յանձնաժողովին, որի պատասխաններից մենք այն եզրակացութեան հասանք, որ վիրաքննութիւնը շատ խստութեամբ չէ կատարվել. Վարչութիւնը և քաղաքագլուխը նոյն ձայնաւոր Զուբալովի հարցերին պատասխանեցին, որ մի քանի անկանոնութիւններ կատարվել են, որովհետև նոյեմբեր, դեկտեմբեր և յունվար ամիսներին վարչութիւնը չափազանց շատ գործ է ունենում, որ առանց ստորագրութեան փողեր են տուած ծառայողներին՝ դրանց և վարչութեան փոխադարձ հաւատարմութեան հիման վրա և որ կապալառուներին փող էր տրվում, որովհետև նրանք մեծ կարողութեան տէր մարդիկ չեն և նրանց տրվում էր կատարած գործի համեմատ արժէքի կէսից ոչ աւելի։

Այնուհետև նոյնպիսի հարցերով դիմեց յանձնաժողովին և վարչութեան անդամներին ձայնաւոր Աբգար Յովհաննիսեանը և վիճաբանութիւնները սկսվեցան. Խօսում էին գլխաւորապէս ձայնաւորներ՝ Աբգար Յովհաննիսեան, Էլիմիրզով, բժիշկ Բօզինեանց մի կողմից, որոնք առանձին զեղծումներ չէին գտնում վարչութեան վարմունքի մէջ և նրան պաշտպանում էին, իսկ ձայնաւորներ Զուբալով, Եւանգուլով և Ալիխանով միւս կողմից. Գլխաւորապէս Զուբալով շատ յարձակվում էր վարչութեան վրա և նրա կողմից գործած այնպիսի չարիքներ էր գտնում, որոնց պատճառով վարչութիւնը պէտք էր դատարանի ենթարկել. Վիճաբանութիւնները վերջացան և ձայնաւորների ահագին մեծամասնութիւնը վճռեց անցնել օրակարգի հարցերին և դրանով հաւատարմութիւն յայտնեց քաղաքագլխին և վարչութեան անդամներին։ Մեր կողմից զանազան դատողութիւններ անելու նպատակ չունենք, այսքանը միայն կը նկատենք, որ ձայնաւոր Էլիմիրզով պ. Զուբալովի ասածների մասին մի քանի անգամ կրկնում էր. да это безсмыслица (դա անմտութիւն է)։ Խօսելու այդպիսի եղանակը առհասարակ ժողովների մէջ անքաղաքավարի է, եթէ աւելի չասենք, մանաւանդ, եթէ ի նկատի առնենք, որ այդ անմտութիւններ ասող ձայնաւոր Զուբալովի առաջարկութեան շնորհիւ յայտնվեցաւ, որ ապօրինի կերպով առաջուց տուած է 18,000 ր. աւելի գումար և այդ պատճառով քաղաքը կորցնում է առնուազը այդ գումարի տոկոսը, որ 6% ամսական 90 ր. է անում, որ, յայտնի չէ թէ ինչի համար, մօտաւորապէս 100 ր. ամսական ռոճիկ ստացող պաշտօնեայի տրվում է առաջուց 700 ր. և այլն։

ՆԱՄԱԿ ԲԱԳՈՒԻՑ

Յունվարի 31

Ներկայ ծրարի մէջ ուղարկելով երեսուն և հինգ րուբլի, որ ժողովել եմ յօգուտ Կ. Պօլսի հայոց Միացեալ ընկերութեան, խոնարհաբար խնդրում եմ հասցնել ուր հարկն է. Այդ գումարից 27 ր. հանգանակել եմ պ. Մարտիրոս Տէր-Ստեփանեանի տանը, ուր մի քանի անձինք հրաւիրված էինք երեկոյեան հացկերոյթի. Իսկ նուիրատուների ցուցակը խնդրում եմ տպել «Մշակի» համարներից մէկի մէջ ի միամտութիւն.

Մարտիրոս Տէր-Ստեփանեան 3 ր., Նիկոլայ Տէր-Ստեփանեան 10 ր., Ստեփան Տէր-Ստեփանեան 1 ր., Աղասի և Սէրգէյ Պօպովեաններ 4 ր., Աղ. Արէլեան 1 ր., Կարապետ Մարգարեան 1 ր., Խաչատուր Սահակեան 1 ր., Աւագ Ղասաբեան 1 ր., Յովհաննէս Տէր-Ղազարեան 1 ր., Աւետիս Տէրտէրեան 1 ր., Ստեփան Բաբայեան 1 ր., Աղաջան Ճազրեան 1 ր., Ոմն 1 ր., Աղքատ ոմն 2 ր., Սմբատ Բուդաղեանց 3 ր., Սահակ Ադամեան 1 ր., Աղաբէգ Խաչանեան 1 ր., Մկրտիչ Շամչեան 1 ր., Ա. Մովսէսեան 1 ր. Գումարն է 36 րուբլի, իսկ 1 րուբլի փոստի ծախս դուրս գալով կը մնայ 35 ր. Ստորագրութիւնը շարունակում եմ.

Ա. Մովսէսեան

ՆԱՄԱԿ ԽՄԲԱԳՐԻՆ

Ալէքսանդրապօլ, 31 յունվարի

Գաւառական լրագրիդ ներկայ թուականի 9 համարում յայտնած էր մի անյայտ պարոն իբրև լուր, որ ես իւրաքանչիւր հասարակ նամակի համար պահանջում եմ 5 կոպ., իսկ դրամաւոր նամակների յայտարարութեան համար 15 կ. այդ իմ անիրաւացի պահանջը չը կատարողի նամակը իբր թէ ես չեմ յանձնում իրան։ Ես երբէք այդպիսի խղճի և օրինաց հակառակ պահանջ ոչոքից չեմ արած. Եթէ պարոն լրատուի հաղորդած լուրը ճշմարիտ է, թող յայտնէ հրապարակաւ իր անունն ու ազգանունը և ումից արած եմ այդ պահանջը, այն ինչ, հակառակ լրատու պարոնի զրպարտութեանց, ունեմ մի քանի շնորհակալութեան թերթեր պատուաւոր անձինքներից ստացած. Եթէ հարկ լինի այդ ես հրապարակ կը հանեմ ի ստուգութիւն իմ մաքուր և հաւատարիմ ծառայութեան, իսկ եթէ պատահած լինէր ինձ հետ այդպիսի դէպք, կարծում եմ, որ չէի կարող արժանանալ այդ շնորհակալութեանցը. Վասն որոյ, ողորմած տէր, ճշմարտութիւնը վերականգնելու համար խնդրում եմ իմ այս երկտող պատասխանը տպէք ձեր լրագրի մօտակայ համարներից մէկում։

Ալէքսանդրապօլի փոստատան նամակ բաժանող Յովհաննէս Բարաջանեանց

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

ՆՈՒԽՈՒՑ մեզ գրում են որ անցեալ դեկտեմբեր ամսի 15-ից սկսած մինչև այս տարվայ յունվարի 20, ուրեմն երեսուն և հինգ օրվայ ընթացքում, 25 անգամ հրդեհներ պատահեցան Նուխու մէջ. Երբեմն մի և նոյն գիշերը երկու տեղ էր պատահում հրդեհը. Երկու անգամի հրդեհների ժամանակն էլ այրվեցան չորս մարդ, որոնցից երկուսը իսկոյն մեռան, իսկ միւս երկուսն էլ մահամերձ դրութեան մէջ հիւանդ պառկած են։

—

ՆՈՒԽՈՒՑ մեզ հաղորդում են հետևեալը. «Թեմական վերատեսուչը երեք ամիս շարունակ մնալով մեր գաւառում, ոչ մի բարեկարգութիւն չէ արել դպրոցների մէջ, ընդհակառակն, բոլոր ուսումնարանները կործանված դրութեան մէջ թողնելուց յետոյ, ինքն հեռացաւ Բագու. Առանց վերատեսչի, լաւ թէ վատ, դպրոցները գոյութիւն ունէին մեզանում, իսկ դրա օրով ոչ միայն չը բարեկարգվեցան նրանք, այլ բոլորն էլ փակվեցան. Այժմ հարիւրաւոր մանուկներ անգործ թափառում են փողոցներում զրկված լինելով դպրոցից, միմիայն փողոցային յիշոցները սովորելով»

—

Յունվարի 24-ից սկսած, ինչպէս մեզ գրում են, եղանակը Նուխու կողմերում մեղմացել է, Ձիւնի փոխանակ կանոնաւոր անձրևներ են գալիս և նրանց հետևում են պայծառ և տաք օրեր. Ցորենի գինը իջաւ մինչև 4 ր. 50 կ. չանաղը (3 պուդ և 20 ֆ.), գարին և բրինձը նոյնպէս սովորականից անհամեմատ էժան գներով են ծախվում, իսկ մնացած մթերքները թանգ են։

—

ԱԽԱԼՑԽԱՅԻՑ մեզ գրում են. «Այս քաղաքում կան վեց ուսումնարաններ, որոնցից հինգը հայոց դպրոցներն են, իսկ վեցերորդը քաղաքային ուսումնարանն է, ուր աշակերտների մեծ մասը դարձեալ հայեր են. Բայց այդ վերջին դպրոցում հայոց մայրենի լեզուն շատ թոյլ կերպով է դասավանդվում. Այդ լեզուի ուսուցիչը մի բոլորովին անուս մարդ է. Քաղաքն էլ չէ կամենում աւելի փող ծախսել հայոց լեզուի մի օրինաւոր ուսուցիչ իր քաղաքային դպրոցի համար վարձելու նպատակով, չը նայելով որ, ինչպէս ասացինք, սաների մեծ մասը դարձեալ նոյն իսկ հայերի, ուրեմն քաղաքի մէջ մեծամասնութիւն կազմող բնակիչների զաւակներն են»

—

Մի պարոն, որ բնակվում է Թիֆլիսի Հավլաբար ասված թաղում, մեզ գրում է. «Ձեր լրագրի № 19-ի մէջ հաղորդած լուրը վրաց քահանայի արարմունքի մասին շատ անախորժ տպաւորութիւն գործեց կարդացողի վրա. Մենք կարող ենք ասել որ հայ քահանաների մէջ էլ շատ անգամ պատահում է տեսնել այդ տեսակ սակարկութիւնների օրինակները. Նորերումս մենք առիթ ունեցանք ներկայ գտնվել մի հաւլաբարցի հայ քահանայի սակարկութեանը նորապսակների հետ. Այդ տեսակ արարմունքներից յետոյ դժուար է պահանջել ժողովրդից յարգանք դէպի քահանաները, որովհետև տգէտ ժողովուրդը, թէև դա շատ ցաւալի է, միշտ սովորութիւն ունի մասնաւորը ընդհանրացնելու»

—

ԴԱՐՍԻՑ մեզ գրում են. «Յունվարի 25-ին տեղիս ռուս թատրօնասէրները տուեցին մի ներկայացումն յօգուտ հայոց հոգևոր երկսեռ դպրոցների. Որքան ինքն գործը բարի էր ազնիւ ռուս խմբի կողմից, դրա մասին մենք չենք էլ կամենում աւելորդաբանութիւններ անել. գործը ինքն իր համար է փաստաբանում. Բայց մենք կը պատմենք միայն անցքերը, առանց մեզանից որ և է խօսք կամ դատողութիւն աւելացնելու. Խումբը մեծ դժուարութիւնների և անախորժութիւնների հանդիպեց, նոյն իսկ ռուս հասարակութեան միւս մասից. Ամբողջ ռուս հասարակութիւնը երկու որոշ բանակների վրա բաժանվեց. Հասարակութեան մի մասը ասում էր որ հայերին չը պէտք է օգնել, նրանք ամպիտան են, ֆանատիկոսներ են, հարստահարողներ են, իսկ միւս մասը և դրա հետ թատրօնասէրները պատասխանում էին որ հայոց դպրոցներն էլ տէրութիւնից հաստատված դպրոցներ են, որտեղ ուսում են առնում ռուս հպատակ, ռուս քաղաքացի հայ մանուկները. Վերջապէս թատրօնասէրները թէ ներկայացման յղանալու ժամանակ, թէ կրկնութիւններ անելու և աֆիշաներ տարածելու ու տոմսակներ ծախելու ժամանակ և թէ նոյն իսկ ներկայացման ընթացքում այնպիսի անախորժութիւնների, պատուին դիպչող վիրաւորանքների, կռիւների և աղմուկների հանդիպեցան, որ հայոց դպրոցների վարչութիւնը վճռել է ներկայացումից գոյացած գումարը ստանալուն պէս շնորհակալութեամբ յետ դարձնել ռուս թատրօնասէրներին»

—

ԲԱԳՈՒԻՑ պ. Յ. Մ. Սարգսեանի ձեռքով ստացանք 10 րուբլ յօգուտ «Միացեալ Ընկերութեան», որ նուիրել է Միքայէլ Տէր-Յովհաննէսեանց։

—

Ստացանք ԲԱԳՈՒԻՑ պ. Յարութիւն Հայրումեանցից 20 րուբլ յօգուտ Վանի սովատանջներին։

—

Ռուսաց լրագիրները հաղորդում են որպէս լուր, որ գաւառական լրագրութիւնը ազատված

և որպէս ամէն մի թեմական առաջնորդ նշանակվում ու հաստատվում է Կ. Պօլսի պատրիարքարանից, այնպէս էլ միշտ կաթողիկոսները հաստատվում էին նոյն պատրիարքարանից և իրանց կաթողիկոսութեան բ ե ր ա թ ը Բ. Դռնից ստանում էին պատրիարքի միջնորդութեամբ. Զեղծումների, անիրաւութիւնների, մի խօսքով բոլոր յանցանքների դէպքերում Կ. Պօլսի պատրիարքարանը իրաւունք ունէր դատելու, պատժելու և մինչև անգամ փոխելու նրանց. Շատ ժամանակ չէ անցել, որ Աղթամարի այժմեան Խաչատուր կաթողիկոսը բերվեցաւ Կ. Պօլիս, դատվեցաւ և տասն տարվայ չափ բանտարկված մնաց պատրիարքարանում.

Կ. Պօլսի պատրիարքարանի այդ ընդարձակ գերիշխանութիւնը, որ իրան հիմք ունէր մի կազմակերպված սահմանադրական կառավարութիւն, ի հարկէ, Թիւրքիայի այժմեան քաղաքական հանգամանքներում չէր կարող շատ հաճելի լինել Բ. Դրանը. Պատրիարքը ոչ միայն իր ներքին՝ ազգային և կրօնական հարցերում գործում էր ամենայն եռանդով, այլ նա սկսել էր մի արտաքին դիւանագիտական յարաբերութիւն Կ. Պօլսի դեսպանների, կամ ուղղակի Եւրոպայի հետ. Այս բոլորից յետոյ մէջտեղում դրված էր Բերլինի վեհաժողովի 61-րդ յօդուածը և Հայաստանի վերանորոգութեան խնդիրը. Ի՞նչ պէտք էր արած. Նախորդ սուլթանները եթէ նախագուշակէին, թէ այդքան հեռու կը տանէր հայոց պատրիարքին սահմանադրական կառավարութիւնը, երբէք թոյլ չէին տայ, որ հաստատվէր նա. իսկ այժմ ոչ միայն խիստ ուշ էր, այլ անկարելի էր խլել այն, ինչ որ տուած էր առաջուց,—անկարելի, քանի որ Հայաստանի համար նոր արտօնութիւններ, նոր բարենորոգումներ էին պահանջում. Բայց Բ. Դուռը բաւական վարպետ է իր խորամանկութիւնների մէջ. Նա մտածեց, եթէ ուղղակի կերպով չէ կարող ոչնչացնել պատրիարքի իշխանութիւնը, գոնէ կողմնակի միջոցներով պէտք է թուլացնել նրան և միանգամայն անզամալուծել, որ այլ ևս չը կարողանայ Թիւրքաց չար նպատակների հակառակ գործել. Այստեղից ծագեց Կիլիկիայի կաթողիկոսական խնդիրը.

Որպէս կրօնական և եկեղեցական վէճերը սկզբում ծագում են չնչին հարցերից, այնպէս էլ Կիլիկիայի Մկրտիչ կաթողիկոսի վէճը Կ. Պօլսի պատրիարքարանի հետ ըստ երևոյթին պէտք է շատ չնչին համարել, եթէ նրա կեղևի տակ չը նկատվէր Թիւրքաց կառավարութեան քաղաքական նենգաւոր նպատակը. Ահա ինչպէս.— Մկրտիչ կաթողիկոսը, օգուտ քաղելով Բ. Դրան այժմեան թշնամական յարաբերութիւնից դէպի պատրիարքարանը, աշխատում է, որքան կարելի է, դուրս գալ պատրիարքի և ազգային ժողովի իրաւասութեան տակից, աշխատում է բարձրացնել իր դիրքը, և եթէ հնարաւոր կը լինի, մի անկախ դրութիւն ստեղծել. Նա պահանջում է, որ իր վիճակի սահմանները լայնացնեն, պահանջում է, որ իրան իրաւունք տան, առանց պատրիարքարանի միջնորդութեան, ուղղակի յարաբերութիւններ սկսել Բ. Դրան հետ.—Այդ բոլորը Բ. Դրան ամենացանկալի բաղձանքներն են. Նպատակը շատ պարզ է. Եթէ Կիլիկիայի կաթողիկոսութիւնը կը բարձրանայ, եթէ նրա յարաբերութիւնները բոլորովին կը կտրվեն պատրիարքարանից, այն ժամանակ, շատ հաւանական է, որ թէ ազգային ժողովի և թէ պատրիարքի իշխանութիւնը կը թուլանայ. Եւ Բ. Դուռը այնուհետև՝ իր փառասիրութեան համար ամեն ազգային շահերը ծախող մի դաւաճան կաթողիկոսի հետ՝ ինչպէս կամենայ, այնպէս կը վարվի.

Բ. Դուռը բաւական վարպետութեամբ է առաջ տանում իր գործը. Նա գիտէ, որ մի կաթողիկոս եկեղեցական աստիճանով աւելի բարձր է քան թէ մի պատրիարք. Ինչու պատրիարքից չը խլել նրա բոլոր իրաւունքները և չը տալ կաթողիկոսին, երբ որ այդ կաթողիկոսը խոստանում էր աւելի հլու հպատակ դառնալ Դրանը. Այդ հարցում Բ. Դուռը ի նկատի ունի մի ուրիշ, աւելի կարևոր կէտ ևս. Նա գիտէ, որ Սիսը, Զէյթունը և առհասարակ Կիլիկիան, իրանց քաջ հայ լեռնաբնակներով մեծ նշանակութիւն ունեն Հայաստանի վերականգնման գործում. Հիմնելով այդ երկրներում մի անկախ կաթողիկոսութիւն, և կտրելով նրա յարաբերութիւնները Կ. Պօլսի պատրիարքարանից,—դրանով Բ. Դուռը բոլորովին իր ճանկերի մէջ գցած կը լինի Կիլիկիան. Մկրտիչ կաթողիկոսի նման ազգավաճառ, և Թուրք կառավարութիւնից պաշտպանութիւն վայելող մարդը, ի հարկէ, երբէք չի սկսի նրա շահերի հակառակ գործել. Մինչդեռ Կ. Պօլսի պատրիարքարանի գործողութիւնները Կիլիկիայի վերաբերութեամբ չեն կարող շատ անուղի կասկածներ չը պատճառել Դրանը.

Մկրտիչ կաթողիկոսը, առանց պատրիարքարանի հրաւէրի, Կ. Պօլիս գալով, արդէն սկսել է իր մեքենայութիւնները. Իր բազմաթիւ դիզված ոսկիներով (որոնց մասին մի քանի անգամ պատժվել է նա) այժմ սկսել է մի առանձին կուսակցութիւն կազմել. Նա շարունակում է յամառութեամբ մերժել պատրիարքի և ազգային ժողովի առաջարկութիւնները. Թիւրքաց մամուլը բացարձակ յայտնեց իր պաշտպանութիւնը ապստամբ կաթողիկոսին, հրաւիրելով Բ. Դրան ուշադրութիւնը այդ վէճի վրա. Հայ մամուլը դեռ վճռական ոչինչ չէ ասել. կռիւը շարունակվում է.

Տարակոյս չը կայ, որ այդ կռիւը կարող է երկար զբաղեցնել թէ պատրիարքին և թէ ազգային ժողովին մի անախորժ, մի և նոյն ժամանակ վտանգաւոր եկեղեցական հարցով, ուղիղ այն ժամանակ, երբ պատրիարքի իւրաքանչիւր րոպէն այժմ շատ թանգ է մեր բուն ազգային խնդիրների վերաբերութեամբ. Ենթադրենք, թէ

ի լինի նախնական ցենզուրայից. Միթէ մեր բոլոր յոյսերը զուր կանցնեն։

—

Մեզ հաղորդում են ԵՐԵՒԱՆԻՑ որ բժիշկ Լեւոն Ցիգրանեանց շուտով տպագրելու է իր նոր աշխատութիւնը «Մարդակազմութեան» մասին հայոց ուսումնարանների համար։

—

ՎԵՐԻՆ-ԱԳՈՒԼԻՍԻՑ մեզ գրում են. «Այստեղ մտադրութիւն կայ շուտով երեցփոխանական ժողով կազմելու մի քանի ուսումնարանների վերաբերութեամբ խնդիրների մասին խորհրդակցելու նպատակով։ Ցանկալի է որ հաւաքվող պարոնները անձնականը մի կողմ թողած, հասարակական շահերը միմիայն աչքի առաջ ունենային»։

—

ՎԵՐԻՆ-ԱԳՈՒԼԻՍԻՑ մեզ հաղորդում են հետեւեալը. «Օրդուբադի դպրոցի առաջին դասատունը զետեղված է նախասենեակում, որ շատ անյարմար է։ Օրդուբադի ուսումնարանում ուսուցչական սենեակ չը կայ, այնպէս որ ուսուցիչները ամբողջ ձմեռուայ ընթացքում դասամիջոցները ստիպված են եղել դրսի ցրտում դողդողալով սպասելու։ Իսկ տեսուչը յարմար բնակարան ունի։ Ցղլիս դպրոցների տեսուչը իր շաբաթական 9 դասից հազիւ 3 կամ 4 դաս է պարապում»։

ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՔՈՒՐԴԱՀԱՅՔ

—

Ահա այս տեսութեամբ կազմուած կը թուի ԽԻԶԱՆԻ ՈՒՍՈՒՄՆԱՍԻՐԱՑ ընկերութիւնն, որոյ յայտարարութիւնն հրատարակեցինք լրագրոյս անցեալ շաբաթ ուոյ թուով։ Քուրդահայերը կրթելու գործն ընդարձակ է, ըստ որում նոքա ընդարձակ գաւառաց մէջ կը բնակին։ Խիզանի ընկերութիւնն զգալով զայս, իւր գործողութիւնը սահմանափակած է այդ գաւառաց կարեւորներէն միոյն, չեմք ասեր կարեւորագունին, զի Մոտկան, Խոյթ, Սասուն, Մոկս, Շատախ եւ այլն ոչինչ նուազ բազմաթիւ Քուրդահայ ժողովուրդ մի կը պարունակեն, եւ սակայն մինչեւ ցարդ ո եւ է տեսակ հոգածութեան նիւթ չեն եղած դժբաղդաբար։

Բայց մեզ պէս ժողովուրդի մի մէջ, որ ճանչնալ կը տայ Միացեալ ընկերութեան նման մի ընկերութիւն, ո՛րչափ նուազ վստահութեամբ գործ կատարուի այնքան աւելի իմաստութիւն կը լինի. ամեն ձեռնարկ, որքան սահմանափակ կերպիւ սկսի, այնքան ապահով կրնայ լինիլ, եւ ընդհակառակն, եթէ փորձուի, պարագային պահանջմանց համեմատ, մի քիչ ընդարձակ ձեռնարկ անել, բոլոր գործը քիչ ժամանակէն „յանկարծահաս վտանգի" մէջ կրնայ լինել...։

Ուստի, Խիզանի Ուսումնասիրաց անուամբ ճանչցուած ընկերութիւնը խոհեմութեամբ վարուած է՝ աւելի ընդարձակ կերպիւ չըմբռնելով իւր հիմնագիրն։ Երեք տարի առաջ կազմեալ այս ընկերութիւնը նպատակ ունեցած է կրթել զՔուրդահայս, եւ „Խիզանու բազմահայ եւ ընդարձակ, բայց ամենախեղճ եւ քրդախօս գաւառէն" սկսելով, (որ Վանայ ծովուն հարաւային արեւմտեան կողմը կիյնայ, եւ Բաղէշի ու Սըղերդի միջեւ կը գտնուի,) դպրոց բացած է Խակէ գիւղին մէջ, եւ մեր մասնաւոր տեղեկութեանց վրայ յենլով կրնամք ասել թէ այս դպրոցն, ինչպէս նաեւ յետոյ Եղեգիս գիւղին մէջ բացուած դպրոցն, իբրեւ առաջին նշոյլ քաղաքակրթութեան այդ հեռաւոր երկիրներու մէջ, մեծ բարիք եւ յոյժ լաւ տպաւորութիւն սկսած էին արտադրել։ Կը յիշուի թէ Խիզանի ընկերութեան այս Եղեգիս գիւղի դպրոցն էր որ անցեալ դեկտ. ամսոյ մէջ մի քանի Քուրդ բռնաւորաց թշնամութեան զոհ գնաց, ուր աշակերտներն արտաքսեր եւ դպրոցին դուռները փակեր էին։ Այս պարագայն կը ցուցնէ թէ Խիզանի ընկերութիւնն իւր սկսած ձեռնարկով մատը բուն վէրքին վրայ դրած էր՝ լուսաւորութեան եւ ազգութեան յառաջապահի պաշտօն կատարելով այդ հեռաւոր տեղերն..., եւ թէ աւելի համակրութեան եւ աւելի նիւթական օժանդակութեան արժանի է, քան որչափ չէ վայելած մինչեւ ցարդ։

Ընկերութեան Պ. Ուսումնապետը կը ծանուցանէ թէ յառաջիկայ գարնան մի դպրոց ալ նոյն գաւառին Սպարկերտ գիւղաքաղաքին մէջ պիտի բացուի։ Յայնժամ Խիզանի ընկերութիւնն 500-ի չափ Քուրդահայ տղայոց ազգային դաստիարակութիւն տուած պիտի լինի, եւ երբ մի քանի տարի վերջն իւրեանց դպրոցական ընթացքն աւարտելով, այս պատանիք, որոց իւրաքանչիւրն յայնժամ կարիճ մի պիտի լինի, իւրեանց գիւղերն եւ տուներն վերադառնան, եւ ժողովուրդին հետ խառնուելն նոյնքան ընտանիքներ կազմելով, յայնժամ կատարուած յառաջդիմութիւնն զգալի կրնայ լինիլ։

Ուստի, Խիզանի ընկերութիւնն ամենէն աւելի քաջալերութեան արժանի ազգային հաստատութեանց մին է։ Այդ ընկերութիւնը կը գործէ մի այնպիսի դաշտի վրայ, որ հոյս է դեռ, զի Միացեալ ընկերութիւնն իսկ դեռ այդ կողմերը ձեռք չէր կրցած զարնել։ Խիզանի ընկերութիւնն ազգային մի մեծ նպատակի կը համապատասխանէ, որ է Քուրդահայոց կրթութիւնը. նա ազգին գրեթէ կորուսեալ մի անդամն ազգին վերադարձնելու սրբազան պաշտօնն ունի։ Բայց այս գործն, որ ինչպէս տեսնուեցաւ, մասնաւոր դժուարութեամբք շրջապատեալ է, չը կրնար խօսքով եւ եթ ի գլուխ հանուիլ։ Խիզանի ընկերութիւնն իսկ մինչեւ ցարդ, գովեստից արժանի համեստութեամբ, խօսելէ զգուշացած էր, եւ այսօր ճակատաբաց կը ներկայանայ ազգին՝ խրողութիւններ, արդիւնքներ միայն ծանուցանելով, եւ իրաւամբ կը խնդրէ, կը պահանջէ իսկ, ազգին նիւթական աջակցութիւնն, որպէս զի չը կասի, եւ ընդհակառակն աւելի իսկ զօրանայ այն փրկարար ձեռնարկին մէջ, որում կը պարապի։ Ուրիշ բան, հետեւաբար, չեմք կարող անել, բայց եթէ ամեն զգայուն հայ անհատից համակրութեան ու աջակցութեան յանձնարարել Խիզանի Ուսումնասիրաց բարեջան եւ արդիւնաւոր ընկերութիւնը։ Տա՛ր Երկինք, որ այս հրաւէրն ալ ի դերեւ չելնէր, եւ մի օր փրկուէին Քուրդահայք..։

(Մասիս)

ԱՐՏԱՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

—

—«Մասիս» լրագրում կարդում ենք. «Լօնտրայի մէջ «Գայրէթ» անուամբ պարսկերէն լրագիր մը հրատարակիլ սկսաւ, որոյ նպատակն է իսլամութեան գերագոյն խալիֆային, այն է սուլտանին հովանաւորութեան ներքեւ իսլամական դաշնակցութիւն մը կազմել ամեն իսլամ ազգերէ։ Թուրք լրագիրք կարծիք կը յայտնեն թէ յիշեալ լրագիրը մեծապէս պիտի նպաստէ Հնդկաստանի, Աֆղանստանի եւ աշխարհի ուրիշ մասանց մէջ գտնուած իսլամ ժողովուրդները Սուլթանին գերիշխանութեան ներքեւ միացնելու»։

—Ինչպէս հաղորդում է հեռագիրը, Իսպանիայում մինիստրութեան փոփոխութիւն կատարուեցաւ։ Կանովաս—դել—Կաստիլիօ մինիստրը իր ամբողջ մինիստրութեամբ հրաժարական տուեց։ Նոր մինիստրութեան կազմելը յանձնվեցաւ Մարտինեց Կամպօսին եւ Սագաստային։ Նոր մինիստրութիւնը պատկանում է ծայրայեղ ձախ կուսակցութեանը, այսինքն սահմանադրական առաջադիմականներին։ Նրա պրոգրամը հետեւեալն է. կորտէսների արձակելը, վարչութեան վերանորոգութիւնը, ներումն քաղաքական եւ մամուլի յանցաւորներին, մամուլի եւ այլ ազատութիւնների տալը։

—Ֆրանսիական ազգային ժողովի մէջ ապահարզանի հարցի քննութեան ժամանակ, տրիբունները լի էին հանդիսականներով, մանաւանդ հասարակութեան մէջ բազմաթիւ կանայք էին նկատվում։ Երբ խօսում էին ապահարզանի գաղափարի հակառակորդ ատենաբանները, հասարակութիւնը պատասխանում էր նրանց խօսքերին կատարեալ լռութեամբ, իսկ երբ սկսում էին խօսել ապահարզանի պաշտպանողները, հասարակութիւնը նրանց ամեն մի խօսքը ողջունված ծափահարութիւններով էր ընդունում։

—Նիւ-Իօրկից հեռագրում են լրագիրներին, որ Կալիֆօրնիայի այլ եւ այլ տեղերում սարսափելի հեղեղներ են լինում։ Բազմաթիւ մարդիկ եւ անասուններ խեղդվում են։ Հեղեղված երկիրներում շոգենաւեր են երթեւեկում օգնութիւն հասցնելու համար։

—Այժմ յայտնի է որ սպանիական նոր մինիստրութիւնը հետեւեալ անձինքներից է կազմված։ Սագաստա մինիստր-նախագահ է, Մարտինեց Կամպօս զինուորական մինիստր, ադմիրալ Պաւիա ծովային մինիստր, մարկիզ Վէգա արտաքին գործերի մինիստր։

«ՄՇԱԿԻ» ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ

ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԵՆԻՑ

Ս. ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳ, 9 փետրվարի։ „Agence Russe" լրագիրը հաղորդում է. ա) Անբերրութիւնից վնասված մի քանի նահանգները կուղարկվեն Թագաւոր կայսրի Փլիգել-ադիւտանտներ սովեալներին անմիջապէս օգնութիւն տալու համար, բ) Տպագրական օրէնքների վերանորոգութիւնները կը վերաբերվեն նոյնպէս եւ արտասահմանեան գրականութեան ցենզուրային։

Ս. ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳ, 9 փետրվարի։ Պետական բանկի 5% տոմսակը առաջին շրջանի արժէ 95 ր. 50 կ., երկրորդ 93 ր. 25 կ., երրորդ 93 ր. 25 կ., ներքին 5% առաջին փոխառութեան տոմսակը արժէ 224 ր. 75 կ., երկրորդ 223 ր., արեւելեան առաջին փոխառութեան տոմսակը արժէ 92 ր. 87 կ., երկրորդ 93 ր., երրորդ 92 ր. 75 կ., ոսկի 7 ր. 73 կ.։ Ռուսաց 1 ր. Լօնդօնի վրա արժէ 25,$^{1}/_{4}$ պէնս, Ամստերդամի վրա 128 պէնս, ռուսաց 100 րուբլ Համբուրգի վրա արժէ 215 մարկ, փարիզի վրա 267 ֆրանկ։

Խմբագիր—հրատարակող ԳՐԻԳՈՐ ԱՐԾՐՈՒՆԻ

Բ. Դուռը չի կարող հասնել իր նպատակին, այն է՝ Կիլիկիայի կաթողիկոսութիւնը բարձրացնելով, ոչնչացնել Կ. Պօլսի պատրիարգութեան նշանակութիւնը,—բայց այդ էլ բաւական է, որ երբ յունաց խնդիրը կը վճռվի եւ հերթը կը հասնի հայկական խնդրին, այն ժամանակ այդ կենսական խնդիրը առկախ մնացած, պատրիարգարանը եւ ազգային ժողովը զբաղված կը լինեն Կիլիկիայի կաթողիկոսական խնդրով, եթէ չաշխատեն հիմնվանից խաղաղական կերպով վերջ տալ նրան։

Բայց մենք համոզված ենք, որպէս շատ դէպքերում Բ. Դուռը սխալվել է իր հաշիւների մէջ, նոյնպէս եւ այդ հարցի մէջ նրա ձեռնարկութիւնները կը մնան ապարդիւն։ Սուլթաններից հաստատված եւ եւրոպական պետութիւններից ճանաչված մի սահմանադրական պատրիարգութիւն, որ ներկայացնում է մի քանի միլիօն հայերի հոգեւոր եւ աշխարհական իշխանութիւնը,—հեշտ չէ ոչնչացնել։ Այս խօսքերին ապացոյց կարող է լինել այն, որ այդ առաջին անգամը չէ, որ Բ. Դուռը փորձ է փորձում Կիլիկիայի կաթողիկոսութիւնը բարձրացնելով, Կ. Պօլսի պատրիարգութեան իրաւունքները սահմանափակել։ Դեռ մի քանի տարի առաջ, այժմեան Մկրտիչ կաթողիկոսի նախորդ Նիկողայոսի օրերում, Բ. Դուռը մի եւ նոյն դիտաւորութիւնն ունէր։ Նա գրգռեց Նիկողայոս կաթողիկոսին պատրիարգարանի դէմ, նրան անկախութիւն պահանջել տալով։ Պատրիարգարանի եւ Սսի կաթողիկոսութեան մէջ սկսվեցաւ մի անվերջ կռիւ։ Նիկողայոս կաթողիկոսը եկաւ Կ. Պօլիս, եւ փոխանակ հայոց պատրիարգարանը կամ մի որ եւ իցէ եկեղեցու բակում իջեւանելու, ուղղակի գիմեց Թօփ-կափու եւ այնտեղ իջեւանեց տաճկաց մի մզկիթի մէջ, ուր մահմեդական մոլլաներ էին բնակվում։ Կ. Պօլսի հայերը այդ տեսնելով, մեծ վրդովմունքի մէջ ընկան։ Շատերը վախենում էին, որ հայոց կաթողիկոսը Բ. Դրանը աւելի հաճոյանալու համար մահմեդականութիւն կընդունէ։ Բայց ոչինչ չօգնեց. պատրիարգարանը դարձեալ յաղթող հանդիսացաւ եւ ապստամբ կաթողիկոսին աքսորեց Նիկոմիդիայի Արմաշու վանքը, եւ դեռ նրա կենդանութեան ժամանակ Սսի կաթողիկոս ընտրեց այժմեան Մկրտչին, որը սկսել է նոյն անկարգութիւնները գործել, որոնց համար պատժվեցաւ իւր նախորդը (*)։

Այս բոլոր փաստերից պարզ երեւում է, որ Բ. Դուռը միշտ դիտաւորութիւն է ունեցել Կիլիկիայի կաթողիկոսութիւնը բարձրացնել եւ Կ. Պօլսի պատրիարգութիւնը եթէ ոչ բոլորովին ոչնչացնել, գոնէ նրա իրաւունքները սահմանափակել։ Թէ ինչ նպատակ կարող էր լինել այդ ձեռնարկութեան մէջ,—շատ հեշտ է բացատրել։ Յայտնի բան է, որ Սսի նման մի յետ ընկած վանքի կաթողիկոսը չէր կարող այն գործերը կատարել Թիւրքիայի հայերի վերաբերութեամբ, ինչ որ կարող էր անել մայրաքաղաքի պատրիարգը, որ աւելի մօտ էր թէ Բ. Դրանը եւ թէ Եւրօպային, որ անդադար յարաբերութիւններ ունէր Կ. Պօլսի դեսպանների հետ, եւ որը ունէր սահմանադրական կառավարութիւն, ազգային եւ քաղաքական ժողով, եւ այլն։

Կրօնական եւ եկեղեցական երկպառակութիւններով զբաղեցնել իր քրիստոնեայ հպատակներին,—դա Բ. Դրան վաղեմի եւ խիստ սովորական դարձած խորամանկութիւններից մէկն է։ Բայց Կ. Պօլսի պատրիարգութիւնը նրան առաւել դարձաւ մանաւանդ վերջին քաղաքական հանգամանքների ժամանակ, երբ կրկին բարձրացաւ արեւելեան հարցը։ Այդ օրից նա վճռեց, որքան կարելի է, սահմանափակել պատրիարգարանի գերիշխանութիւնը եւ նրան լոկ եկեղեցական պետի նշանակութիւն տալ։ Այդ նպատակին հասնելու փորձերից մէկը պէտք է համարել, որպէս ցոյց տուեցինք, Սսի կաթողիկոսի յարուցած խռովութիւնները։ Բայց Բ. Դուռը սխալվում է մի գլխաւոր հաշուի մէջ. նա չէ կամենում հասկանալ, որ աւանդական սովորութիւններն անգամ, հետզհետէ արմատանալով, վերջապէս օրէնքի ձեւ են ստանում։ Բայց Կ. Պօլսի պատրիարգի գերիշխանութիւնը կազմակերպվել է ոչ միայն ընդունված վաղեմի սովորութիւններով, այլ հաստատվել է եւ սահմանադրական օրէնքներով։ Դրա գերիշխանութիւնը տարածվում է ոչ միայն Թիւրքիայի հայոց երկու կաթողիկոսների վրա, որպիսիներն են՝ Աղթամարինը ու Սսին, եւ մի պատրիարգարանի վրա, որպիսին է Երուսաղէմինը,—այլ եւ ասորոց կաթողիկոսի վրա, որ նոյնպէս կախումն ունի Կ. Պօլսի հայոց պատրիարգարանից։ Դեռ շատ ժամանակ չէ անցել, երբ մի քանի տարի առաջ ասորոց կաթողիկոսի եւ իր ժողովրդի մէջ խռովութիւններ ծագեցան, եւ երբ հայոց պատրիարգը բռնեց ժողովրդի կողմը, սկսեց պաշտպանել նրա իրաւունքները,—այն ժամանակ ասորոց կաթողիկոսը աշխատեց դուրս գալ Կ. Պօլսի հայոց պատրիարգարանի իրաւասութեան տակից, բայց չը կարողացաւ յաջողեցնել։ Մինչեւ այսօր նա իր պաշտօնական յարաբերութիւնները Թիւրքաց կառավարութեան հետ կատարում է հայոց պատրիարգարանի միջնորդութեամբ, իսկ ինքը ուղղակի Բ. Դրան հետ բանակցութիւններ վարելու իրաւունք չունի։ Երբ մի օտար ազգի, մի օտար եկեղեցու կաթողիկոսին չը յաջողվեցաւ ոչնչացնել վաղեմի աւանդական կանոնները եւ դուրս գալ հայոց պատրիարգարանի իրաւասութեան տակից, որքան աւելի դժուար պէտք է համարել Սսի Մկրտիչ կաթողիկոսի վնասակար ձգտումները, թէեւ նա իրան պաշտպան եւ զօրաւիգ ունենար Թիւրքաց կառավարութիւնը։

ՄԷԼԻՔԶԱԴԷ

*) Այդ խռովութիւնները պատահեցան Պօղոս պատրիարգի օրերում։